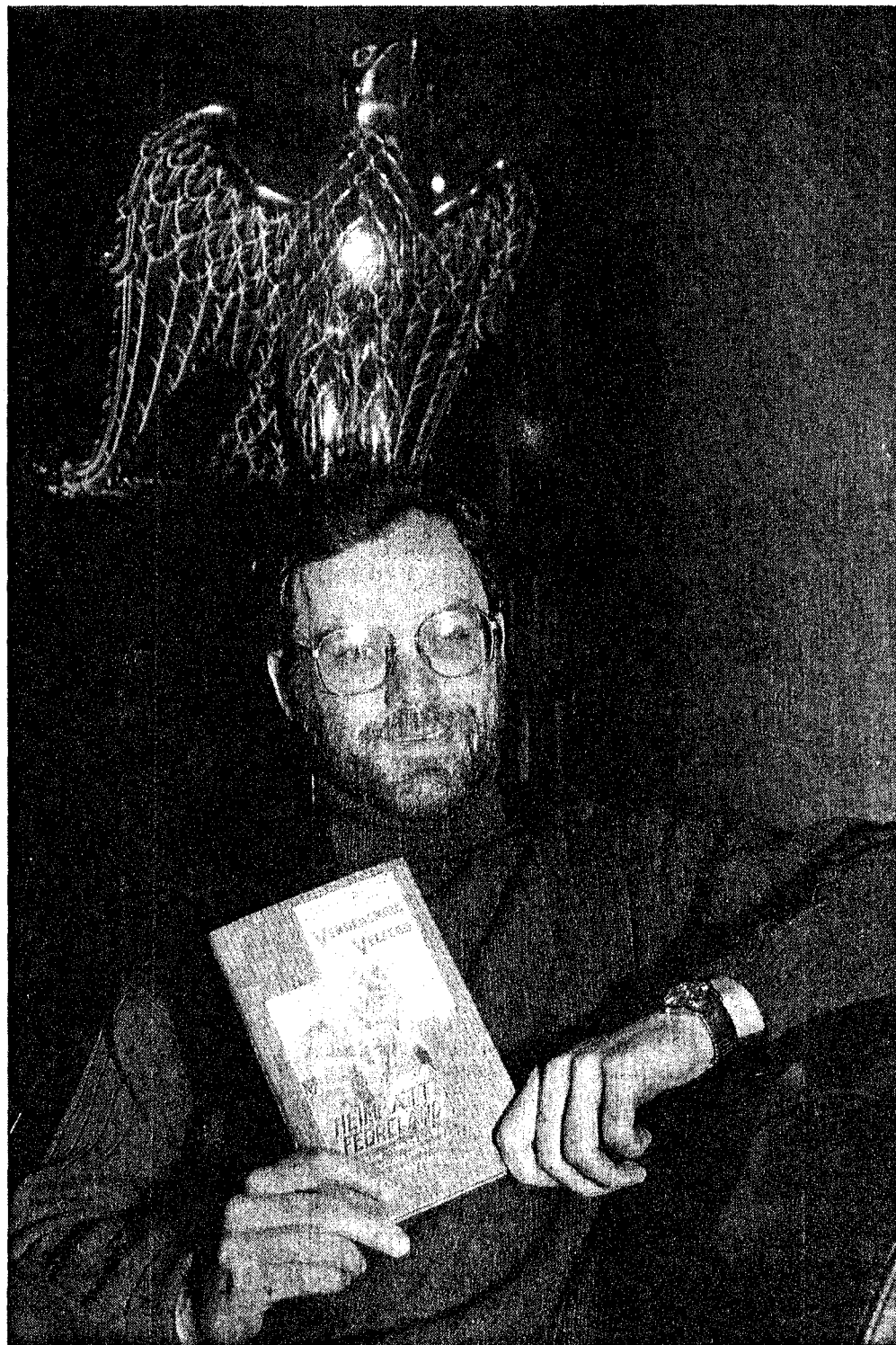

102698

22

Aftenposten 23/2-93

NY BOK: — Det fantes sosiale og økonomiske ideer innenfor den nasjonalsosialistiske bevegelse som er lite påaktet, sier historikeren Øystein Sørensen.

Nazisme og velferd

Historikeren Øystein Sørensen legger i disse dager frem en sammenlignende studie i britiske, tyske og norske sosialpolitiske planer under krigen.

**HÅKON HARKET
BRYNJULF AARTUN (foto)**

Det lyder unektelig revisjonistisk når Det tredje rike skrives inn i velferdsstatens historie, men Øystein Sørensen understreker at han med boken «Verdenskrig og velferd» ikke er ute i annet ærend enn det strengt faghistoriske. Han finner det imidlertid påfallende at den internasjonale forskning omkring fremveksten av velferdsstaten så konsekvent har styrt unna de høyreautoritære regimene, mens de venstretotalitære inngår uten prinsipielle motforestillinger.

— Men alvorlig talt, gir det mening å snakke om en nazistisk velferdsstat? Er ikke det en selvmotsigelse?

— De aller fleste av oss forbinder nazismen med folkemord, masseundertrykkelse og aggresjon. Og alt dette stemmer. Men det er ikke hele sannheten. Det fantes sosiale og økonomiske ideer innenfor den nasjonalsosialistiske bevegelse som er lite påaktet. Det er i og for seg ikke noe paradoksalt ved at den som var regimetro, lydig og gjorde sin plikt, ble belønnet med sosiale rettigheter. Det var dessuten historisk grunnlag for sosialpolitiske ideer i den tyske tradisjon. Bismarck var ingen demokrat, han stod fjernt fra våre moderne forestillinger om velferdsstaten, og hans motiver for å innføre sosialforsikringen var ikke bare edle. Først og fremst handlet det om å demme opp for trusselen fra sosialistene ved å friste befolkningen med sosiale goder. Men han stod ikke desto mindre for realiseringen av viktige sosialpolitiske ideer.

Fellesgods

— Du presenterer Beveridge-planen side om side med norske NS-skisser, Nazi-Tysklands Versorgungswerk og eksil-regjeringens «Framtidens Norge». Drei-

er velferdsideene seg om ideologisk fellesgods?

— Beveridge var ikke sosialdemokrat, han var liberaler, allikevel gikk han ganske langt i å åpne for planøkonomiske finansieringsløsninger. Robert Ley var nazist, og det norske eksil-miljøets velferdsideer var sosialistiske. Allikevel var det vel så meget felles velferdspolitisk idégods hos nordmenn på begge sider av fronten og tyskerne, som hos Nygaardsvold-kretsen og Beveridge. Det var statens plikt å ta ansvar for borgernes velferd fra vuggen til graven. Krigen radikaliserer disse holdningene på alle hold. Men det er påfallende å se hvordan planøkonomien ble gjort til en absolutt forutsetning for velferdsstaten i det norske eksil-miljøet. Uten planøkonomi, intet helhetlig system. Her var man skjønt enige med nasjonalsosialistene. Da planen skulle realiseres etter krigen, ble imidlertid det dogmatiske sosialistiske tankegodset fort oppgitt.

— Men dreide ikke den nazistiske velferden seg vesentlig om propaganda?

— Det har vært vanlig å avskrive Det tredje rikes Versorgungswerk som propaganda. Etter min mening er det meningsløst. En nærmere undersøkelse dokumenterer klart at dette ikke kan være hele sannheten. De sosialpolitiske planene for etterkrigstidens Tyskland var altfor detaljerte og gjennomarbeidede til at de kan avskrives som løgn og fanteri.

To modeller

— Vil du si at Det tredje rikes velferdsprogram hadde klare fellestrekk med vår nordiske modell?

— Det finnes påfallende moderne elementer i nazistenes sosialpolitiske planer. Men en slik sammenligning forutsetter at man isolerer sosialpolitikken fra den totale ideologiske sammenheng, og ikke definerer inn demokratiet som en nødvendig forutsetning. Det har da heller ikke vært vanlig. Historisk sett er ikke forestillingen om en velferdsstat spesielt demokratisk. I den internasjonale litteratur om emnet har man pleid å tale om to velferdsstatlige modeller, den demokratisk-kapitalistiske og den sovjetiske. At fascismen har vært holdt utenfor skyldes utelukkende ideologiske forbehold, som ikke

har vært gjort gjeldende overfor den totalitære sosialisme. Sannsynligvis har sosialismen vært mer smakelig for forfatterne. I dag er det ingen som føler trang til å forsvare DDR. Men vi må huske på at det ikke er mange år siden man i norsk presse ukritisk kolporterte forestillingen om at velferdssamfunnet var den positive siden av det totalitære regnestykket. Ser vi konkret og isolert på de sosialpolitiske sidene av saken, finner vi i det nazistiske kildematerialet tanken om en felles enhetlig grunnpensjon for alle borgere, vel å merke unntatt dem som ble satt utenfor av rase-messige eller politiske grunner, samt forslag om finansiering gjennom en allminnelig progressiv beskatning som er helt i tråd med moderne velferdsplaner. På dette punkt er Beveridge-planen med sin sosialforsikringsmodell den minst moderne. Etter min mening er det en helt legitim og påkrevet forskningsoppgave å undersøke hvordan velferdsideen vokste frem historisk, og da må man ikke nøye seg med å se på Nygaardsvolds Norge og Stalins Sovjet. Da må man også undersøke Mussolinis Italia og Hitlers Tyskland.

Kontroll akseptert

— Hvordan ser du på velferdsstatens utviklingsmuligheter i dag?

— Det ligger flere forutsetninger til grunn for dagens system. Velferdsstaten forutsetter en produktiv sektor, økonomisk vekst, samt en lydig og solidarisk befolkning. Man må være villig til å gi avkall på egen fortjeneste til fordel for fellesskapet. Så langt er vi her i Norge blitt reddet av en historisk tilfeldighet, nemlig oljen.

— Har krigserfaringen vært av stor betydning for utviklingen av den norske velferdsstaten?

— Utvilsomt. For at velferdsstaten skal kunne realiseres, må staten kunne styre, regulere og fordele. Krigen er nettopp en slik periode da staten får kontroll og befolkningen aksepterer det. Den annen verdenskrig skapte enorme forutsetninger for vekst i vår del av verden. Sånn sett var krigen et historisk knutepunkt som samlet trådene som førte henimot den moderne velferdsstat, avslutter Øystein Sørensen.